

СЕКЦІЯ V. СОЦІАЛЬНА РОБОТА ТА СОЦІАЛЬНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ

УРОКИ ВІЙНИ, (НЕ) ВИВЧЕНІ ВІТЧИЗНЯНОЮ СОЦІАЛЬНОЮ РОБОТОЮ

Тетяна Семигіна

ORCID ID: 0000-0001-5677-1785

доктор політичних наук, професор

Україна

У закордонній соціальній роботі значну увагу приділяють специфіці надання підтримки в умовах надзвичайних ситуацій. До таких ситуацій відносять і збройні конфлікти, і епідемії, і природні катаклізми [6; 9]. Від соціальних працівників очікують, як індивідуальної допомоги тим, хто постраждав, так і участі в організації подолання наслідків певної ситуації, а в деяких випадках, коли йдеться про повторювані природні катаклізми – і роботи з підготовки до критичної ситуації, побудови адекватної системи соціальних послуг на рівні громади, здатної до швидких реактувальних стратегій [1; 8].

У цій роботі окреслено суспільний запит на трансформацію соціальної роботи до надання послуг в умовах надзвичайних ситуацій та визначено нові ключові напрями соціальної роботи з тими, кого зачепила повномасштабна війна на території України.

Насамперед слід відзначити, що потреба в соціальній допомозі, яка має надаватися в умовах надзвичайних ситуацій та катастроф, виникла в нашій країні давно. В Україні наявні регіони, де регулярно відбуваються повені, що зумовлюють значні соціально-економічні проблеми [14]. Як і багато інших країн, Україна мусила швидко реагувати на пандемію COVID-19 шляхом впровадження досить жорстких карантинних заходів. Ці кроки мали неабияке значення для користувачів соціальних послуг, а також для соціальних працівників, яким довелось надавати соціальні послуги в незвичному для них форматі та скоротити деякі соціальні програми [13].

Від 2014 року в Україні триває неоголошена російсько-українська війна. Вона мала кілька фаз перебігу, їй властивий гібридний характер, оскільки вона ведеться не тільки у форматі відкритого військового конфлікту [11]. Реакція вітчизняної соціальної роботи на активну фазу війни 2014-2015 року виявила слабкості вітчизняної моделі надання психосоціальної допомоги, неготовність до роботи з внутрішніми переселенцями, до соціально-психологічної реабілітації жертв війни та ефективної роботи з екскомбатантами [4; 12]. Ці проблеми підтвердили, що соціальна робота в Україні – все ще незавершений професійний проєкт, розвиток якого переривався кілька разів [3].

Повномасштабне вторгнення військ Російської Федерації на територію України в лютому 2022 р. – це не лише окупація територій та руйнування інфраструктури. Воно зумовило гуманітарну кризу в країні, зокрема, переселення значної кількості людей в інші регіони та за кордон, колективну травму й потребу в адаптації до наслідків конфлікту.

Перші місяці вторгнення російських військ засвідчили, що в Україні колективні та індивідуальні стратегії прилаштування до несприятливих або змінених умов життєдіяльності застосовувались більш спрямовано, аніж в 2014-2015 роках. Чимало не окупованих громад змогли самообілізуватись у відповідь на кризову ситуацію, що засвідчило набуття позитивного досвіду, вироблення певної стресостійкості. Завдяки цифровим технологіям розв'язання деяких адміністративних питань (оформлення допомоги, статусу внутрішньо переміщеної особи тощо) відбувається простіше.

При цьому, за даними всеукраїнського дослідження психологічного стану населення в умовах повномасштабної війни, Суб'єктивна оцінка психологічного благополуччя серед вимушено переміщених осіб, які продовжують перебувати в евакуації, є нижчою, ніж серед тих, хто не був переміщений, або вже повернувся додому [2].

Водночас залишились актуальними ті питання, що постали ще у 2014 році: не налагоджена система швидкої та довготривалої соціально-психологічної підтримки учасників війни та її жертв. Соціальні працівники не мають належної підготовки до роботи в умовах надзвичайних ситуацій, не мають вироблених протоколів та інструкцій дій у таких ситуаціях, не володіють уміннями та навичками, які потрібні для забезпечення себе та клієнтів соціальних закладів.

З урахуванням міжнародного досвіду та власних уроків і досвіду України як напрями соціальної роботи в умовах нинішньої фази повномасштабної російсько-української війни можна виокремити наступні:

1) робота з військовими або війська соціальна робота (робота в Збройних Силах України та інших силових структурах), впровадження програм на кшталт «Battlemind» - як у США, Ізраїлі тощо, для тих, хто бере участь у бойових діях:

2) робота з тими, хто повернувся із зони бойових дій, зокрема, з тими, хто набув інвалідність;

3) робота із сім'ями загиблих та важко поранених військових;

4) соціальна підтримка внутрішньо переміщених осіб, особливо тих, які належать до соціально вразливих груп (участь в організації евакуації; перша матеріальна та психосоціальна підтримка, адаптивна соціалізація до нових умов життя);

5) соціально-психологічна підтримка жертв насильства (на жаль, в Україні не розвинена система роботи з жертвами насильства, як і раніше, цим займаються нечисленні організації, щодо фаховості яких виникають питання [5]);

6) соціально-психологічна робота на звільнених територіях (зокрема, робота з колективною травмою, адже це не тільки справа психологів);

7) робота з громадами, які приймають біженців, в які повертаються комбатанти, в яких мешкають члени сімей загиблих (забезпечення розвитку комплексних соціальних служб та підтримка місцевих ініціатив, зокрема спрямованих на соціальну інтеграцію).

Зміна вектора соціальних програм із суто соціального забезпечення (виплати, пільги) внутрішньо переміщених осіб та учасників бойових дій на підтримку реалізації економічного потенціалу, сприяння піднесенню економічної спроможності та соціально-психологічну адаптацію до нових умов, розвиток згуртованості громад та соціального підприємництва, яка набула актуальності у 2014 р. [4], все ще на часі і потребує не тільки політичних рішень, а й проактивної позиції соціальних працівників.

Продовження повномасштабного збройного конфлікту актуалізує питання підготовки вітчизняних соціальних працівників до роботи в умовах надзвичайних

ситуацій. Наразі в багатьох країнах така підготовка активно ведеться [7; 10]. Але чи вчать відповідних стратегій і навичок українські заклади вищої освіти, заклади тієї країни, де йде війна з 2014 року? Чи було трансформовано освітні програми? Як відображено в них зміни суспільних реалій і нові запити? Як планується готувати далі соціальних працівників до індивідуальної роботи з жертвами війни та до організації соціальних послуг на рівні місцевих громад з урахуванням уроків війни, яка ще іде, але на які потрібно реагувати вже зараз?

Список використаних джерел:

1. Гусак, Н. та ін. (2017). *Психосоціальна підтримка в умовах надзвичайних ситуацій: підхід резилієнс*. Київ: НАУКМА.
2. Інститут соціальної та політичної психології (2022). *Прес-реліз – Дослідження психологічного стану населення в умовах повномасштабної війни*. Доступно на: <https://ispp.org.ua/2022/09/13/doslidzhennya-psixologichnogo-stanu-naselennya-v-umovakh-povnomasshtabnoii-vijni>
3. Семигіна, Т. (2007). Професіоналізація соціальної роботи: перерваний політ? *Соціальний захист*, 5, 41–44.
4. Семигіна, Т. В. (2016). Військовий конфлікт в Україні: виклики та можливості для соціальної роботи. *Україна в сучасному світі: виклики і можливості*. Зб. тез міжнар. наук. конф. викладачів, аспірантів і студентів (т.1, с.10-12). Київ: АПСВТ.
5. Семигіна, Т.В., Романова Н.Ф., Левченко В.М. (2008). Вивчення вітчизняної практики надання послуг потерпілим від насильства у сім'ї. *Соціальна робота в Україні: теорія та практика*, 4, 70-84.
6. Alston, M., Hazeleger, T., & Hargreaves, D. (2019). *Social Work and Disasters: A Handbook for Practice*. Routledge.
7. Baikady, R., Shengli, C. & Channaveer, R. M. (2018). Integrating Disaster Management Content into Social Work Curriculum-Voices of Social Work Students. In: B. Zutshi et al. (eds.), *Disaster Risk Reduction: Community Resilience and Responses* (pp. 37-57). Singapore: Palgrave Macmillan.
8. Bauwens, J., & Naturale, A. (2017). The Role of Social Work in the Aftermath of Disasters and Traumatic Events. *Clinical Social Work Journal*, 45(2): 99-101.
9. Dominelli, L. (2015). The Opportunities and Challenges of Social Work Interventions in Disaster Situations. *International Social Work*, 58(5): 659– 672.
10. Findley, P. A., Pottick, K. J., & Giordano, S. (2015). Educating Graduate Social Work Students in Disaster Response: A Real-Time Case Study. *Clinical Social Work Journal*, 45(2), 159–167.
11. Semigina, T. (2019). Frustrations or moving forward? Ukrainian social work within the 'hybrid war' context. *European Social Work Journal*, 22(3), 446-457.
12. Semigina, T. & Gusak, N. (2015). Armed conflict in Ukraine and social work responseto it: What strategies should be used for internally displaced persons *Social, Health, and Communication Studies Journal*, 1(2), 1-23.
13. Semigina, T., Karagodina, O., Baidarova, O. (2022). Global “Corona Crisis” as a Further Challenge for Social Equity. In: Baikady, R. et al. (eds). *The Palgrave Handbook of Global Social Problems*. Cham: Palgrave Macmillan. Retrieved from: https://doi.org/10.1007/978-3-030-68127-2_220-1
14. Semigina, T. & Kokoiachuk, Y. (2022). Floods in Ukrainian Carpathians: Lessons for Social Work Practice and Education. In: Madhanagopal, D. & Nikku, B.R. *Climate Justice and Social Work: International Perspectives*. Routledge. Retrieved from: <https://bit.ly/3w3jcSv>